

Dordrecht, de oudste stad van Holland!

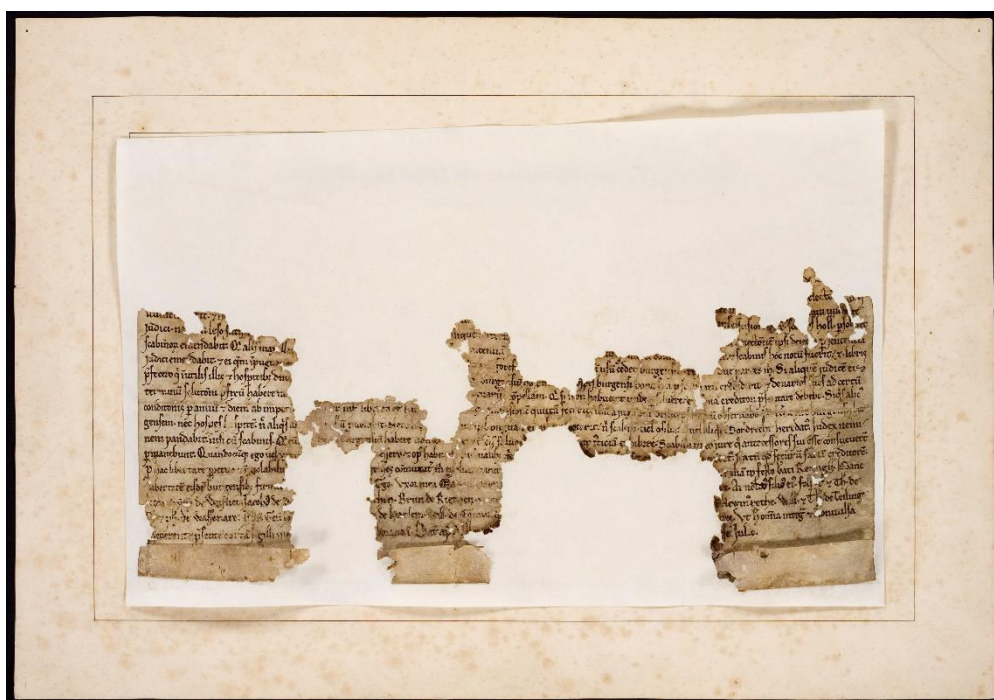
Dit artikel had ik nooit kunnen schrijven zonder het boek van Henk 't Jong, de Oudste Stad van Holland. Mocht je dit artikel leuk vinden raad ik je met klem aan om dit boek te kopen!

Dit jaar is het zover, de viering van 800 jaar stadsrechten voor Dordrecht. Dat betekent dat Dordrecht in 1220 voor het eerst stadsrechten kreeg. Hierdoor mag het zich de oudste stad van Holland noemen. Nu hoor ik je denken, maar Geertruidenberg dan? Die had al stadsrechten in 1213.

Klopt helemaal, maar Geertruidenberg behoort nu tot Brabant, dus ja, dat is geen Holland. Maar in 1213 hoorde Geertruidenberg nog bij het graafschap Holland meneer de Historicus, en nu? Wat feitelijk gebeurde in 1213 is dat Geertruidenberg bepaalde marktrechten kreeg, het is omstrede of dat al stadsrechten waren, maar je zou dit kunnen zien als een soort bevestiging van stadsrechten.

Eerste stadsrechten van Dordrecht

Dan maar eens kijken naar de stadsrechten van Dordrecht uit 1220. Leuk detail overigens is dat in 1867 Mr. P. van den Brandeler in de ijzeren kluis van het gemeente archief keek en in een laatje wat stukken perkament vond. Hij kon dit op een karton bij elkaar puzzelen, wat bleek het was het document van de stadsrechten die Dordrecht verkreeg in 1220 van Graaf Willem I van Holland. Hij kon dit reconstrueren naar aanleiding van een kopie van een bijna identiek exemplaar uit 1252.

Afbeelding 1: Stadsrechten Dordrecht (bron: Regionaal Archief Dordrecht)

Ook een interessant detail, van alle oorkonden daterend tussen 700 en 1222 die betrekking hebben op Holland en Zeeland, zijn er in stedelijke archieven slechts 35 overgebleven. Dit document is dus een klein wonder te noemen!

Wel is het bekend dat veel oorkonden en toekenning van rechten voor 1200 vaak door de Graaf of Heer van een gebied mondeling werden toegekend. Maar goed dat bewijst natuurlijk niets, want je hebt niets op papier (perkament).

Ontstaan van Thuredrech

De eerste vermelding van Dordrecht, of in het begin der tijden bekend als Thuredrech is in de *Annalen van Egmond*. In de abdij van Egmond werden, net als in veel abdijen en geestelijke instellingen, historische gebeurtenissen bijgehouden.

In deze Annalen staat vermeld:

Graaf Dirk IV, de zoon van Dirk en Othelhildis, was te weining op zijn hoede voor zijn vijanden en is in Dordrecht (apud thuredrech) gedood.

Dit zinnetje staat op een pagina, folium 150 recto, in de Annalen die nu bewaard worden in de British Library in London.

Het jaartal van dit "incident" is 1049. 13 januari 1049 om precies te zijn.

De tweede vermelding is in een vervalsing van een brief, deze zou 2 mei 1064 verstuurd zijn aan de bisschop van Utrecht ten behoeve van de aanduiding van welk gebied onder de bisschop van Utrecht zou vallen. Thuredrech wordt hierbij genoemd. Deze brief was echter een vervalsing die in 1145 of 1146 geschreven was ten behoeve van de Bisschop van Utrecht op dat moment om de graaf van Holland in 1146 te overtuigen dat het gebied van hem was. Ondanks dat de intentie van die brief niet klopt, alsmede de datum van opstelling, betekend het niet dat de inhoud verder niet klopt. Veel steden die genoemd worden in de brief komen overeen met wat historici weten over de steden in die tijd.

Ik wijk af. Thuredrech is pas echt gaan groeien na een reeks overstromingen en natuurrampen tussen 1134 en 1170 die ervoor zorgde dat de Merwede een aftakking kreeg die in verbinding stond met de Schelde, via de Striene. Moeilijk verhaal, maar kort verhaal lang, dit betekende dat schepen nu via het binnenland heel gemakkelijk heen weer naar Vlaanderen kon varen en dat Dordrecht (Ik ben nog er nog niet achter waar de naamsverandering vandaan is gekomen) een functie gelijkend als Rotterdam nu kende. Je kon namelijk niet om Holland heen als je naar Duitsland wilde of terug naar Vlaanderen of zelfs naar Frankrijk. Omdat Dordrecht op een drie rivierenpunt lag groeide Dordrecht uit tot een handel en stapelmarkt waar goederen vanuit zeeschepen werden opgeslagen en doorverhandeld naar het binnenland of overgeladen werden naar binnenvaartschepen. Dit zorgde er al voor 1200 voor dat Dordrecht uitgroeide tot een internationale handelsplek waar talen als Frans, Duits en Vlaams gesproken werd. Ter vergelijking, in Geertruidenberg verkochten lokale boeren hun agrarische producten op een jaarmarkt.

De graven van Holland zagen dit natuurlijk ook gebeuren en herschikte hun tollennetwerk met Dordrecht in het midden als spin in het web. De tollens waren vrij fors, vaak een tiende van de waarde van je lading. Later rond 1158 werd dat teruggeschroefd naar een vijfde op last van de keizer. Floris III van Holland leek toch extra belasting te innen waardoor een Vlaams leger Holland plunderde in datzelfde jaar. Later in 1167 Floris III zelfs gevangen namen. Hij moest toen wel de Vlamingen hun zin geven en erkende het Verdrag van Brugge.

Afbeelding 2: de Hollandse tollenkranen (Bron: <https://apudthuredrech.nl/tollen-en-dordrecht-3/>)

Maar de stadsrechten dan?

Ik hoor jullie denken, leuk verhaal, interessant zelfs, maar hoe zit het dan met de claim dat Dordrecht de oudste stad van Holland is? Waar zijn die stadsrechten dan?

Floris III heeft Dordrecht niet laten terug komen in bronnen maar zijn zoon Dirk VII wel. De stormvloed van 1170 veranderde, zoals eerder gemeld, de routes aanzienlijk en in 30 jaar groeide het kleine dorpje Thuredrech uit tot een internationale handelsstad Dordrecht.

Maar hoe bewijst dit dat Dordrecht voor 1200 al stadsrechten had? Middeleeuwse steden hadden een paar kenmerken, namelijk een versterkte verdedigbare buitenmuur of grachten, een eigen rechtspositie verkregen met toestemming van de graaf in ruil voor belasting, er wonen meer mensen dan in een dorp, er werken ambachtslieden en er wordt handel gedreven.

Een dergelijke versterkte stad werd *oppidum* genoemd. Denk aan het *oppidum batavorum* oftewel de versterkte plaats van de Bataven. Wat later uitgroeit tot Nijmegen. *Oppidum* is overigens latijns, de taal die tot de renaissance gebruikt werd door bestuurders en kerk. De kerk gebruikt het nog steeds, net als wetenschappelijke benamingen overigens.

Dirk VII heeft vier oorkondes in Dordrecht uitgevaardigd en twee buiten Dordrecht die over de stad gaan. Nu komen we bij het jaar 1200.

Het privilege van februari 1200

In het jaar 1200 vaardigde Dirk VII en zijn vrouw Aleid het privilege van februari 1200 uit. Dit stuk bevindt zich nu nog in het Regionaal Archief.

Het velletje zelf is een half a4tje met ongeveer 9 regels vol afkortingen en volledig uitgeschreven staat er:

*Ik, Dirk, door de genade van God graaf van Holland, en Aleid, gravin van Holland, mijn vrouw, willen aan iedereen, zowel nu aanwezig als toekomstig, bekend maken dat wij hebben besloten dat onze burgers (**oppidani**) van Dordrecht dit voorrecht genieten in hun rechtsgebied in de genoemde stad, namelijk dat het niemand in Dordrecht is toegestaan lakens te snijden voor de verkoop, behalve diegenen die vanwege de uitoefening van hun ambacht lakensnijders genoemd worden en tenzij zij behoren tot de **broederschap** en het **handelsgilde** van de burgers van Dordrecht.*

*En opdat dit blad met onze beschikking vast en bestendig blijft, hebben wij het bekrachtigd met de aanhechting van ons zegel en de ondertekening door getuigen. Dit zijn in waarheid de getuigen: Boudewijn van Altena, Hugo van Voorne, Gerard van Horst, Gijsbrecht van der Lek, Siger Buth, Gillis van Wendelnesse, en de schepenen (**scabini**) van Dordrecht. Gegeven in Dordrecht door Willem de schrijver in het jaar 1200 na de geboorte van de Heer in de maand februari.*

(bron: Oudste stad van Holland, Henk 't Jong)

Bam, daar heb je het. Het bewijs dat Dordrecht eerder dan 1220 en zelfs al eerder dan 1200 stadsrechten had. Waarom? Dat leg ik hieronder uit door de dikgedrukte woorden.

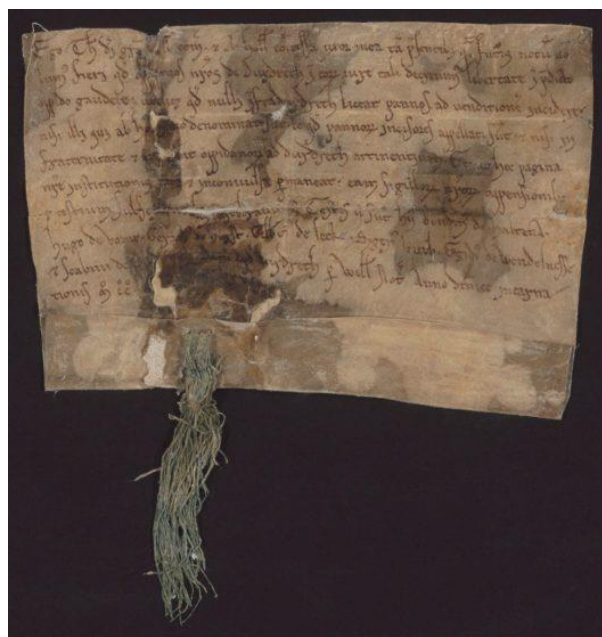
1. Oppidani en scabini (burgers en schepenen)

Burgers vind je in de middeleeuwen alleen in steden, net als schepenen. Schepenen waren gegoede burgers die rechtspraken en vaak ook een bestuurlijke functie hadden. Die vond je alleen in een stad, want daarbuiten sprak de Heer/Graaf recht laat staan het bestuur.

2. Broederschap en handelsgilde

Het broederschap en de handelsgilde, het was nodig om bij elkaar te komen om een goed georganiseerde maatschappij te vormen. Van hieruit werden ook de schepenen gekozen. Deze konden alleen bestaan in een gebied dat losstond van de heer, zoals hier boven al vermeld en alleen met toestemming van de landsheer kon zoiets gebeuren en omschreven worden in bijvoorbeeld, juist, stadsrechten.

Afbeelding 3: Privilege van februari 1200
(bron: <https://apudthuredrech.nl/tag/latijn/>)

Bewijsstuk 2

Nog niet overtuigd? Op 3 november 1200 staat er in een oorkonde uit Leuven dat het gaat om *opidum Durtreth* ook in Brabant was dus bekend dat het om een stad ging. Daarnaast staat er in dezelfde oorkonde aan beide zijden van het water. Hieruit blijkt dat aan beide kanten van de Merwede rond 1170 bewoning was en deze een stad vormden.

Conclusie, ergens tussen 1170 en 1200 is Dordrecht al een stad geworden met stadsrechten en mag Dordrecht zich oudste stad van Holland noemen.

Oudste stad van Nederland?

Mag Dordrecht zich dan ook oudste stad van Nederland noemen? Dat ligt eraan...nee helaas niet. Die eer is weggelegd aan Nijmegen of Maastricht.

Maastricht deed een gooi naar oudste stad van Nederland maar er zijn geen bewijzen dat de Romeinen de stad stadsrechten hebben gegeven. Wel blijkt uit opgravingen dat er al bewoning was nog voordat de Romeinen kwamen in het eerste kwart van de 1^e eeuw na Christus. Middeleeuwse stadsrechten hebben ze geleidelijk verworven maar bevestigd gekregen in 1284. Maastricht was de Nederlandse representant van het in 1994 opgerichte Most Ancient European Towns Network, een informele werkgroep van Europa's oudste steden.

Volgens hoogleraar Romeinse archeologie Jan Kees Haalebos is er wetenschappelijk bewijs dat Nijmegen van de Romeinen in 98 na Christus stadsrechten kreeg. Dat is dus bijna 1100 jaar eerder dan Dordrecht. Middeleeuwse stadsrechten zien we pas in 1230 bevestigd worden, maar als je Romeinse stadsrechten hebt gekregen en de stad daarna redelijk bewoond is gebleven mag je daar best trots op zijn.

Andere kandidaten zijn Voorburg en Heerlen waarbij de eerste dan nog Romeinse stadsrechten kreeg in 121 na Christus maar beide hebben geen middeleeuwse stadsrechten.

Maar goed, meedoen is belangrijk dan winnen toch? Behalve als je Dordrecht bent, tegenover Geertruidenberg.....

-Paulus Historicus

Bronnen:

1. 't Jong, Henk. (2020). *De oudste stad van Holland*. Utrecht: Omniboek.
2. Apud Thuredrech: Geschiedenis bij, in en rond Dordrecht. (z.d.). Geraadpleegd op 9 augustus 2020, van <https://apudthuredrech.nl/>
3. Regionaal Archief Dordrecht. (z.d.). Geraadpleegd op 9 augustus 2020 van <https://www.regionaalarchiefdordrecht.nl/>